

ДРАГАНА Д. САВИН

ИНСТИТУТ ЗА РАТАРСТВО И ПОВРТАРСТВО
НОВИ САД
dragananauka@gmail.comDOI: <https://doi.org/10.18485/bogoslovlje.2024.83.2.4>УДК: 378:929 Ђорђевић П.
27-246-234=163.41
81'255.2ПРИМЉЕНО: 5.4.2024.
ОДОБРЕНО: 16.10.2024.

ПРИСТУПНО ПРЕДАВАЊЕ ПЕТРА ЂОРЂИЋА (1904–1989) НА ПРАВОСЛАВНОМ БОГОСЛОВСКОМ ФАКУЛТЕТУ

Сажетак: Петар Ђорђевић (Тузла 1904 – Београд 1989), признати и цењени српски палеослависта, започео је своју дугогодишњу и плодотворну универзитетску наставну и научну каријеру као предавач црквенословенског и руског језика у звању доцента на Православном богословском факултету 1934. године, на коме је, са паузама, предавао више од деценије. Иако је за собом оставио дела изузетне вредности за српску лингвистику и палеославистику, као што је монографија *Историја српске ћирилице* (1971), за коју је добио Седмојулску награду СР Србије, светски познати уџбеник *Славословенски језик* (1975), одличан уџбеник руског језика *Руски у 100 часова: Увођење у руски језик* (1940), као и велики број чланака расутих по домаћим и страним часописима, дело Петра Ђорђевића до сада није добило потпуну монографску обраду, док многи његови радови нису забележени у претраживачу Кобис. Тема нашег рада је анализа његовог приступног предавања за почетак рада на Православном богословском факултету и избор у звање доцента, под називом „О Вукову Новом завјету“, које је публиковано у часопису *Богословље*. ► *Кључне речи:* Петар Ђорђевић (1904–1989), историја славистике, Вук Стефановић Караџић (1787–1864), *Нови завјет*, превод, часопис *Богословље*, Православни богословски факултет.

Др Петар Ђорђевић (1904¹ Тузла² – 1989 Београд) универзитетску професорску каријеру³ започео је на Православном богословском факултету као предавач

¹ У години кад се навршава 120 година од рођења др Петра Ђорђевића, овим радом желимо да направимо једно краће подсећање на његов велики допринос српској лингвистици друге половине XX века.

² Петар Ђорђевић је рођен у Тузли 1904. године, основну школу (1911–1916) и гимназију (1916–1924) завршио је у родном граду. Уписао се на факултет у Београду (1924–1926) на студије српскохрватског језика и славистике са упоредном граматицом. У трећем семестру добија стипендију и одлази на студије у Краков, на познати Јагелонски универзитет (1926–1928), где већ 1928. брани докторску дисертацију под називом *О словенским ирџиним ирџевима*, више видети о томе у: Предраг Пипер, „Ђорђевић, Петар Ђ., филолог, универзитетски професор (Тузла, 24. VIII 1904 – Београд, 16. VII 1989),“ in *Српски биографски речник*, 3, ур. Чедомир Попов (Нови Сад: Матица српска, 2007), 591.

³ После одбрањене докторске дисертације у Кракову, Ђорђевић се враћа у Београд, где добија место суплента у Мушкој гимназији у Земуно, после чега је додељен „на рад Катедри за руски језик

црквенословенског и руског језика 1934. године, после одласка са тог места⁴ др Димитрија Ђуровића⁵.

Научна и наставна каријера др Петра Ђорђевића била је изазовна, али и изузетна, са доста промена, преокрета, мењања средина и услова рада. Истини за вољу, није била толико драматична као код његовог претходника и пријатеља др Димитрија Ђуровића,⁶ нашег заборављеног слависте⁷ међуратног периода,

на Филозофском факултету у Београду (1929–1931)“, Пипер, „Ђорђевић, Петар Ђ.“, 591. Ђорђевић је радио као асистент Радована Кошутића у Словенском семинару, према: Predrag Piper, „Uz jubilej prof. Petra Đorđića“, *Zbornik Instituta za strane jezike i književnosti u Novom Sadu* 1 (1979): 421. Након тога је једно време радио као професор и у румској гимназији (1931–1934), да би 1934. године постао доцент на Православном богословском факултету и тако започео богату наставну и научну универзитетску каријеру, Зоран Ранковић, „Петар Ђорђевић и његов поглед на савремени богослужбени језик у Срба“, in *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*, 3, прир. Богољуб Шијаковић (Београд: Православни богословски факултет, 2008), 190.

⁴ О предавачима црквенословенског језика на Православном богословском факултету видети: Зоран Ранковић, „Предавачи Црквенословенског језика на Православном богословском факултету до Другог светског рата“, in *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*, 7, прир. Богољуб Шијаковић (Београд: Православни богословски факултет, 2010), 73–78. и Зоран Ранковић, „Предавачи Црквенословенског језика на Православном богословском факултету од Другог светског рата“, in *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*, 11, прир. Богољуб Шијаковић (Београд: Православни богословски факултет, 2012), 137–144; о извештајима о раду Православног богословског факултета видети више у: Предраг Пузовић, „Годишњи извештаји Православног богословског факултета Ректорату Универзитета од 1920. до 1940“, in *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*, 2, прир. Богољуб Шијаковић (Београд: Православни богословски факултет, 2007), 77–97.

⁵ Више о библиографији Димитрија Ђуровића видети у: Новак Р. Миљанић, „Прилог библиографији др-а Димитрија Ђуровића“, *Библиографски вјесник* 1 (1977): 129–130; Добрило Аранитовић, „Био-библиографија Димитрија П. Ђуровића (1882–1945)“, *Библиографски вјесник* 2–3 (2000): 61–62. Видети и рад са најновијом библиографијом базираној на успешно одбрањеној докторској дисертацији: Драгана Савин, „Живот и дело др Димитрија Ђуровића из Петровог Копита (1882–1945)“, *Октоих* XI/12 (2021): 146–152.

⁶ Димитрије Ђуровић (1882–1945), као руски ђак, студент, магистар и доктор наука, услед ратног вихора Првог светског рата и револуције, исељава се са породицом из Русије и долази у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца. После рада на скопском универзитету, у гимназијама у Улцињу, Алексинцу, Суботици и Бачком Петровцу, долази у Београд, где почиње са радом у Државној трговачкој академији у Земуну и као предавач црквенословенског и руског на Православном богословском факултету. Наша претпоставка је да се помало несвакидашње пријатељство двојице стручњака из истих научних области, а приличне разлике у годинама, управо десило у периоду њиховог рада у Земуну, што је довело до тога да Петар Ђорђевић буде кум на венчању Димитрија Ђуровића и његове друге супруге Наталије, професора гимназије, 1928. године.

⁷ О Д. Ђуровићу је у последње време доста писано, поред наше необјављене докторске дисертације, под насловом *Славистичко дело Димитрија Ђуровића*, најзначајнији радови о појединим сегментима његовог рада су поређани по ауторима и годинама публикација: Ксенија Кончаревић, „Прилог проучавању међуратне славистике: Русистички опус др Димитрија Ђуровића“, *Славистика* XIII (2009): 497–508, иста, „Из историјата наставе славистике на Православном богословском факултету у Београду: др Димитрије Ђуровић (1882–1945)“, in *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*, 5 (Београд: Православни богословски факултет, 2010), 167–182; иста, „Заборављени прегалац међуратне славистике: др Димитрије Ђуровић (1882–1945)“, in Дара Дамљановић, Ксенија Кончаревић, *Насијава и методика насијава*

интелектуалца високих духовних и моралних начела, који се после осујећене универзитетске каријере окренуо политици.⁸ Ђорђић је, с друге стране, усмерио своје интелектуалне снаге и изузетан потенцијал, предзнања са студија у Београду и Кракову⁹ и знања стечена током честих научних боравака у европским универзитетским центрима и библиотекама¹⁰ на прегалачки и непрекидни истраживачки рад, који се заснивао на проучавању извора, текстова и упоредним анализама различитих извора и аутора, што ће у науци XX века бити својеврсни „златни стандард“. Самим тим Ђорђић је, и поред мењања радних места и градова у којима је живео и радио, успео да оствари завидну научну, али и наставну каријеру, остављајући за собом, осим врских научних дела, посебно значајан утицај на развој катедри и научног подмлатка¹¹ на тада младом, новооснованом Филозофском факултету у Новом Саду,¹² и славистичке¹³ науке поред успешног рада на Богословском факултету. Рекли бисмо да је темеље за појаву врских истраживача историје српског језика у Новом Саду, али и наставника руског језика, постављао својим наставним и научним радом Петар Ђорђић од 1954. године, када прелази на рад у овај град, до одласка у пензију.

руској језика у Србији у XIX и XX веку: ћирилози за историју (Београд: Славистичко друштво Србије, Чигоја штампа, 2010), 115–134; Драгана Савин, „Говори општесловенског језика Димитрија Ђуровића“, *Славистика XXV*, № 2 (2021): 239–257; иста, „Др Димитрије Ђуровић и његово дело (1882–1945)“, *Лейпциг Мајнице српске* 510, св. 3 (2022): 353–371; иста, „Руски књижевни језик Димитрија Ђуровића“, *Филолошки њрепег XLIX*, № 2 (2022): 131–145; иста, „Димитрије Ђуровић као лексикограф“, *Српска баштина VIII*, № 1 (2023): 89–111; иста, „Димитрије Ђуровић (1882–1945) у часопису Богословље“, *Богословље* № 2 (2023): 17–34.

⁸ Д. Ђуровић се, после неуспелих покушаја да добије стално запослење на Универзитету, тридесетих година XX века окренуо ангажовању у покрету Народна одбрана, због чега је, вероватно, и ухапшен и депортован у Маутхаузен, где је мученички страдао у концентрационом логору за словенске интелектуалце 1945. године.

⁹ На студијама у Београду и у Кракову имао је врсне наставнике: А. Белића, С. Куљбакина, Х. Барића, Р. Кошутућа, К. Њича, Ј. Лоса, Ј. Розвадовског и др., Piper „Uz jubilej prof. Petra Đorđića“, 421.

¹⁰ Боравио је на многим универзитетима и истраживао у библиотекама у Чехословачкој, Русији, Бугарској, Грчкој, Цариграду, Светој Гори, видети: Вера Јерковић, „In memoriam. Петар Ђорђић (24. августа 1904 – 4. јула 1989)“, *Slovo* 39–40 (1990): 187. После завршетка студија упознао је и слушао многе врхунске слависте као што су Т. Лер-Сплатвињски, М. Вајнгарт, О. Хујер, М. Мурк и др., Piper „Uz jubilej prof. Petra Đorđića“, 421.

¹¹ Јерковић, „In memoriam. Петар Ђорђић“, 187.

¹² Др Ђорђић је радио на Филозофском факултету у Новом Саду од 1954. године до пензионисања 1974. године, прво као ванредни професор, а од 1959. као редовни професор. На Филозофском факултету је предавао савремени руски језик, историјску граматику руског језика, историју руског књижевног језика и старословенски језик, Piper „Uz jubilej prof. Petra Đorđića“, 421.

¹³ П. Пипер је у поменутом раду „Uz jubilej prof. Petra Đorđića“, 421, издвојио области научног интересовања у славистици којима је Ђорђић посветио више пажње. То су: руски језик, старословенски и словенска палеографија, сматрајући да се проф. Ђорђић руском језику посветио као педагог, палеографијом се бавио као научник и истраживач, а старословенским подједнако и са наставничког и са научног становишта.

Др Петар Ђорђевић је приступно предавање за избор у звање и наставнички рад на Православном богословском факултету посветио Вуковом преводу *Новой завети*. Предавање је одржано 28. марта 1934. године, а рад је публикован под насловом „О Вукову Новом завету“ исте године у часопису *Богословље*.¹⁴ Петар Ђорђевић је као предавач црквенословенског и руског језика током периода рада на Православном богословском факултету¹⁵ свој научни опус углавном посветио питањима црквенословенског језика и историји српскохрватског језика, мада је приредио и веома квалитетан уџбеник руског језика, под називом *Руски језик у 100 часова*, о чему до сада у литератури није било значајнијих помена. Не мање значајни су и његови многобројни прилози у часопису *Наш језик*,¹⁶ у којима је често давао тумачења и препоруке из области савременог српскохрватског језика, односно нормативистике.

„О Вукову Новом завету“, *БОГОСЛОВЉЕ*, ОРГАН ПРАВОСЛАВНОГ БОГОСЛОВСКОГ ФАКУЛТЕТА, ГОДИНА IX, 1934, СВЕСКА 2, СТР. 97-115.

На самом почетку свог приступног предавања, Петар Ђорђевић се прво осврће на Вуков рад у области књижевно-језичке реформе, истичући да је одлука Вука Караџића да се окрене превођењу *Новой завети* на почетку свог реформаторског рада најбољи избор за примену нових идеја у правопису и књижевном језику. Ђорђевић износи оправдано мишљење да је Вука у томе морао подржати и Јернеј Копитар, који је као филолог знао да су многи књижевни језици заживели кроз преводе Библије. Аутор чланка потом скреће пажњу на Вуков предговор, где сам он пише да се почео интересовати за превођење *Новой завети* 1815. године, а да је превод урађен за шест месеци током 1820. године. То је време кад је Вук књижевно-језичким реформама већ дао нови ток и правац. *Нови завети* излази на светлост дана тек 1847. године у време када је „Вуков поглед на наш књижевни језик већ потпуно израђен и устаљен“.¹⁷

Вишедеценијско чекање да превод изађе из штампе, да се стекну сви услови да се публикује, нису донели преводиоцу „онакву награду и признање које је сам превод заслужио“,¹⁸ иако се тада већ знало да је Стојковићев превод *Новой завети* урађен недовољно квалитетно, односно да је то „невешто славенизован и русизован Вуков превод“,¹⁹ како истиче Ђорђевић. Разочарани Вук се није предавао песимизму, него се морао борити и за своју реформу, али и против захтева да се његов превод конфискује, те се у форми писма обраћа митрополиту Јосифу Рајачићу. У писму даје визионарски увид у будућност и каже „да ће доћи вријеме кад ће и Срби признати да [је] учинио добро дјело својему народу и закону и језику“.²⁰ Сам Вук у поменутом писму високо вред-

²⁰ Ђорђевић, „О Вукову Новом завету“, 97 (цитирано према раду).

нује свој превод сматрајући да нико не би могао то боље од њега учинити, тј. превести на српски језик, са чиме су се слагали потоњи историчари књижевности и филолози.²¹ У прилог овој својој тврдњи, Ђорђић цитира Даничића и Скерлића. Даничић је сматрао да је „Вук у историји хришћанске књижевности подигао српском језику споменик каквим се ретко који народ може дичити, споменик који ће свагда вјерно јављати ученом свијету живи језик онога народа за који је писан“;²² док је Скерлић рекао за превод *Новой заветѝа* да је то „образац данашњег књижевног језика српског“.²³

Вук је сматрао да је његов превод *Новой заветѝа* изнад црквенословенског, што истиче и Ђорђић, као и саму чињеницу да је Вук свој *Нови заветѝи* наменио на добробит и теолозима и верницима и било му је веома стало да добије архијерејски благослов. У даљој жељи да свој превод омили црквеној хијерархији и свештенству, Вук потцртава да је превод рађен на основама црквенословенског текста, а томе у прилог иде чињеница, коју сам наглашава, да је задржао 96 израза својствених црквенословенском језику²⁴ у оригиналу или прилагођених српском језику. Аутор овај Вуков поступак објашњава тиме што је Вук свесно одредио број црквенословенизама јер би неки већи број могао штетно утицати на његове реформе и увођење народног језика у књижевност.²⁵ Међутим, на истој страни аутор истиче да је и новостворени књижевни језик на народној основи био у зависности од црквеног језика: „Као што су просветне институције српске биле у уској вези са православном црквом, тако је и новостворени књижевни језик на народној основи био у зависности и од црквеног језика“.²⁶ То је био неминован процес, по Ђорђићу, јер је развој књижевног језика и пре Вука био усмерен у сфери лексичке грађе, док је Вуку остало да одреди фонетске и морфолошке карактеристике народног језика и да за њега да граматички оквир, који би надаље, по нашем мишљењу, могао да изрази и обухвати сва разнородна достигнућа једног европског, модерног, али и традиционалног народа и његових културних тековина.

После прве три странице уводних и историјско-књижевних напомена, које су и за савременог читаоца, после 90 година од објављивања приступног предавања, информативне, занимљиве, надасве корисне, следи централни део предавања, тј. чланка, у коме Ђорђић даје филолошку анализу превода.

После Вука, у наредним деценијама, наш књижевни језик се мењао и

²¹ Ђорђић, „О Вукову Новом завјету“, 98.

²² Ђорђић, „О Вукову Новом завјету“, 98.

²³ Ђорђић, „О Вукову Новом завјету“, 98.

²⁴ П. Ђорђић наводи да је др Јован Стејић у *Језикословним ѝримјейѝама* нашао још стотинак црквенословенских израза, и то само у неким анализираним деловима Вуковог превода, као што је Предговор, Јеванђеље по Матеју и Посланица Римљанима, Ђорђић, „О Вукову Новом завјету“, 98–99.

²⁵ Ђорђић, „О Вукову Новом завјету“, 99.

²⁶ Ђорђић, „О Вукову Новом завјету“, 99.

земљи проћи; просу имаће своје живећи *бесџуино*. Ређи глаголи или глаголи употребљени у посебном значењу: *заметнуло* од Духа је светога; дође и *намјести се* у Капернауму; да се не *бранише* од зла, данас се чешће говори да се не *противише* злу; *обрекоше* му новце дати; *уљезе* опет у кућу; *иостражише*; сви се *ујройасише*, и хваљаху Бога уместо *зайрейасише*; *ијеливаши* уместо *љубиши*; *устјаде* око њега, за *иобрину се*; молим те *изјовори* ме у значењу *извини ме*; *развалише* ову цркву, тј. *срушише*; она је то *дохранила* за дан мојега погребља, односно *сачувала*, *Вјерујеш* ли ти сина Божијега, уместо *у сина*.³³

Током превођења Вук се морао константно опредељивати у којој мери може и мора да користи речи, изразе и конструкције из црквенословенског језика, али и других језика и превода *Новой завети*. Стога Ђорђић у наредној тематској целини говори о Вуковом преводилачком поступку и ослањању на црквенословенски превод, утицаје из других језика и употребу речи из говорног језика.

Важна особина, односно преводилачки приступ је Вуково ослањање на црквени текст, што је допринело да његов превод *Новой завети* носи посебан печат и да је најближи црквенословенском узору, сматра Ђорђић. Вук често бира да у преводу употреби реч ближу црквенословенском него уобичајенијем изразу за говорни језик, примећује Ђорђић, и то илуструје многобројним примерима. *Речи ближе црквенословенском нејо уобичајеним изразима: бријеј* уместо *обала*, у црквеном *брегъ*; *гажд* за *дожд*; *објед*, цркв. *оѣдъ*; *ојањ*, цркв. *огњь*; *Сјас* уместо *Сјасишељ*, *клијет* за *клаѣт*, потом *ирумудрости*; *мучишељ*; *књија расјусна*; *чији* је *образ* и *натпис*; *скленица* за *сткланица*; *убрус*; *учитељу блаи*; *зли* и *лењиви* *слуго*; *иомилиј* нас *сине* *Давидов*; *љуби* *Господа* *Бога*; они *умучаше*, цркв. *оумолчаша*; *исцијели* *момче*; *тражећи* *иокоја*; *крв* *моја* *Новога завети*, цркв. *завѣта*; *ујошовише* *пасху*, за цркв. *оуготоваша*, али је сада ваш час и *обласи* *таме*, тј. *власт*; *груј* *груја* *издаће*, уместо *један* *грујој* *издаће*³⁴ и сл.

Значајно место у преводу имају речи турског порекла, које и сам Вук помиње у предговору своме *Новом завету*. Он их је набројао за читав превод укупно 30, док их у јеванђељима има 17. *Турске речи* у јеванђељима: *амајлија*, *бадава*, *долама*, *калдрма*, *кеса*, *кула*, *без мане*, *ока*, *иазар*, *сахайи*, *сода*, *сунђер*, *ишорда*, *хазна*, *хајдук*, *харач*, *чаршија*.³⁵ П. Ђорђић скреће пажњу на то да је Вук Караџић знао и претпостављао да би велики број турцизама изазвао негодовање и негирање квалитета његовог превода, стога се трудио да њихов број сведе на минимум.³⁶ Вук је, према Ђорђићевој анализи, избегавао и неке обичне турцизме замењујући их речима које су биле тада мање познате, као што је *чак*, уместо којег је користио *ија*, понекад је свој превод и објашњавао испод текста, затим *цариници* уместо *ђумрукчије* или *хармицари*; *уље* уместо

³³ Ђорђић, „О Вукову Новом завјету“, 101.

³⁴ Ђорђић, „О Вукову Новом завјету“, 102.

³⁵ Ђорђић, „О Вукову Новом завјету“, 103.

³⁶ Ђорђић, „О Вукову Новом завјету“, 103.

црквенословенског и одомаћиле се у српском језику. О њима Ђорђевић говори као о културном утицају Византије, а такве се речи: *ѿрѣза, динар, лиѿар, мѣрис, скорѣија, асиѣда*.⁴³

О страним речима у Вуковом преводу Ђорђевић говори из позитивистичког угла: „То лексиколошко шаренило које налазимо у Вукову преводу Новог завета природна је последица различитих утицаја који су у развоју вршени на наш народни језик“.⁴⁴ На овом месту аутор чланка даје општи закључак о Вуковом преводилачком принципу и поступку сматрајући да је Вук настојао да превод буде што сличнији црквенословенском оригиналу, али и веран грчком оригиналу. У том поступку су му помогли Копитар и Миклошич. За Вуков преводилачки манир Ђорђевић каже да је Вук преводио реч по реч, израз по израз са црквенословенског „бирајући најзгоднији српски израз, изворни, саграђени *ad hoc* или позајмљени из турског и грчког језика“.⁴⁵ У неким ситуацијама долазило је до одступања, те су народни изрази превагнули у Вуковом преводу, односно то су случајеви кад је Вук замењивао речи из црквеног оригинала српским речима слободног превода. Одлике народног говора: *народни изрази умесѿо црквенословенскоѿ и ѿрчкоѿ ориѿнала*, најочигледнији пример је црквенословенски поздрав *радѣса*. Тај поздрав је Вук преводио на разне начине у зависности од доба дана, те је за јутро било – „добро јутро“, а током дана – „помоз’ Бог“. Ово преводилачко решење је наишло на негодовање, те је Вук у другом издању *Новой завѣѿи* 1857. године променио у „здрово“. Сличан проблем је Вук имао са црквенословенским глаголом *ѿловати*, који је преводио, такође, на више начина: *називаѿи коме Боѿа; ѿросѿо: улазеѿи у куѿу назовѿиѿе јоѿ: мир куѿи овоѿ; чесѿиѿиѿаѿи*. Ђорђевић набраја још доста примера избора народних изреча. Изабрали смо неколико: уместо *молитѿса*, Вук преводи на српски одређеније – *молѿи се Боѿу*; уместо *хѿла* – хула на Бога. Ђорђевић на овом месту истиче да је потпунији превод са истицањем Божјег имена одлика народног говора, што је Вук желео да сачува. Такав је и пример: *не дао Боѿ* уместо *да не бѿдетѿ*, а постоји и један специфичан превод: *Боже сачуваѿ* уместо *мѿлосердѿ ты Господѿ*.⁴⁶

У даљем току предавања и чланка П. Ђорђевић посебно издваја преводилачке поступке које је применио Вук а односе се на специфичну примену конструкција из народног језика у преводу.

Вук примењује у свом преводу одлику народног језика да се користи *именица умесѿо ѿименичених ѿридеѿа* из црквеног текста. Оваквих примера Ђорђевић налази око 30, а ми ћемо набројати само неколико за илустрацију: *сиѿач* – *сѿаѿ*; *сѿѿѿаѿ* уместо *сѿѿѿѿѿ*; *гоѿѿѿаѿ* – *бѿѿѿѿаѿ*; *Јуда издаѿѿѿ* – *предаѿѿ*; *ѿубаѿѿѿ*

⁴³ Ђорђевић, „О Вукову Новом завѣту“, 105.

⁴⁴ Ђорђевић, „О Вукову Новом завѣту“, 105.

⁴⁵ Ђорђевић, „О Вукову Новом завѣту“, 105.

⁴⁶ Ђорђевић, „О Вукову Новом завѣту“, 106.

уместо прокаженъ; *сѣарешина* уместо старѣй; *мрѣвац* уместо оумерѣй; *носиоци* – носачѣи; *ѣраведник* – праведенъ; *болесник* уместо бола; *сиромаси* – нищѣи; *јединица кѣи* – дѣти ѣдиородна итд.⁴⁷

Вук је употребљавао често *именице уместо ѣарѣицијских или финијских констѣрукција: кад сврши Исус зајовијестѣи* – совершилъ заповѣдалъ; *који је ѣакођер* дио ученик Исусов – нже самъ оутиса оу Исуса; *од жалостѣи* – скорба; *кад сѣиојѣише на молиѣиви* – молашеся; *дијаше на умору* – хоташе оумрети.⁴⁸ Ђорђић за овај начин употребе именица каже да је код нас обичнија именица и то је разлог Вуковог таквог превода. Међутим, постоје и примери када се Вук колебао између „простог израза и реченичког описа“:⁴⁹ *мјењачима ѣросу новце* – торжникомъ; *држећи се оноја шѣио им је остѣало од сѣаријех* – преданѣ старецъ; *за ѣио и с клеѣвом обрече јој даѣи шѣиаоод зашѣише* – с клатвоу; *исѣуни шѣио си се Госѣоду заклео* – воздаси клатвы.⁵⁰

Понекад Вук црквенословенске *ѣаѣолске именице ѣреводи чѣиѣавом реченицом*, као што је: *ѣоведоше ѣа да ѣа разѣиу* уместо *ведоша его на пропатѣе*.

П. Ђорђић посебан акценат ставља на Вуков труд „да сачува чистоту народног језика, али и да не наруши дух црквеног језика“.⁵¹ Аутор чланка у набрајању и истицању народних израза и Вуковог познавања народног језика посебно издваја превод глагола *сѣасѣи*, који, по његовој анализи, има десет различитих превода;⁵² као и реч *час* за *сахѣи*,⁵³ коју употребљава у случајевима кад није одређено бројем, нпр. *ево ѣриближи се час*, али има случајева кад преводи: *доћи ће врејеме кад ће сваки (...)*.

Последња тематска јединица којом се Ђорђић бави јесте начин на који Вук разрешава тешка преводилачка места, односно захтевне појмове, и које преводе као узоре је више, а које мање користио у тим ситуацијама. У предговору *Новој завѣѣи* Вук није задележио којим се преводима користио, која му је литература помогла у превођењу, али се може реконструисати, што Ђорђић својим оштроумним коментарима и великим знањима из језика и богословских наука управо и чини у овом раду. Ђорђић износи своје лично мишљење, које је засновано на анализи превода, да је приликом сусрета са тешким преводилачким местима Вук посезао више за Лутеровим начином превођења

⁴⁷ Ђорђић, „О Вукову Новом завјету“, 106–107.

⁴⁸ Ђорђић, „О Вукову Новом завјету“, 107.

⁴⁹ Ђорђић, „О Вукову Новом завјету“, 107.

⁵⁰ Ђорђић, „О Вукову Новом завјету“, 107–108.

⁵¹ Ђорђић, „О Вукову Новом завјету“, 108.

⁵² Ђорђић налази следеће преводе за глагол *сѣасѣи*: 1) Он [ће] избавити свој народ од гријеха; 2) Господе, помагај, вера твоја помогла ти је; 3) и оздрави жена; 4) који претрпи до краја благо њему; 5) да се они дани не скрате, нико не би остао; 6) одржати душу или погубити; 7) исцјели му слугу; 8) оживљеће; 9) Оче! Сачувај ме од овога часа; 10) ако је заспао устаће, Ђорђић, „О Вукову Новом завјету“, 108–109.

⁵³ Ђорђић, „О Вукову Новом завјету“, 109.

него руским решењима, која су, такође, често посезала за Лутеровим, а Вук је потом тражио адекватну српску реч или израз. Ђорђић разликује више случајева. То су: случајеви кад се црквени текст држи грчког оригинала и не разликује довољно значење речи – за цркв. тѣло, грч. σωμα, Вук има *тѣјело*, нем. Leib, рус. тѣло, и то кад се говори о мртвом човеку, а *сѣрвина*, Aas, труп кад се говори о животињи;⁵⁴ случајеви кад у црквенословенском није сам појам довољно прецизиран – цркв. чрвк код Вука је преведено са *мољац*, рус. моль, нем. Motten; или: коме ја умочивши *залојај* дам, цркв. хлѣбъ, нем. Bissen, рус. кусокъ хлѣба; случајеви угледања на друге преводе кад је у црквенословенском лош превод или погрешан – видѣхомъ преславнаѣ днесъ, док је код Вука добар превод, како сматра Ђорђић, *чуда се најлегасмо данас* – према рус. чудныя дѣла, или нем. seltsame Dinge, грч. εἰδομεν παράδοξα, лат. mirabilia.

Аутор сматра да је велики број разлика између црквенословенског текста и Вукова превода који се, међутим, слаже са Лутеровим и руским преводом. Примери које је забележио Ђорђић кад се *Вуков ѝревод слаже са Луѣтеровим и руским: Знаѣе да је близу љеѣю* – Sommer – лѣто – жатва; *И даѣе му ѣлаѣу као и лицемјерима* – den Neuchlern – лицемѣрами – невѣрници; *Знао сам да си ти ѣврд човјек* – ein harter Mann – жестокоѣ, у руском жестокоѣ; *Разѣласише ѣа ѣо свој земљи* – machten ihn fruchtbar – разгласили – прославили;⁵⁵ *Ја вас крѣѣавам водом* – Ich taufe – креститѣ – ја креститѣ (рус); *Јер сам ја на ѣо дошао* – denn dazu bin ich gekommen – пришелѣ – исыдохѣ; *Да буде лаѣа у ѣеѣа ѣоѣова* – das bereit hielten – чтобы готова была – да корабљъ бѣдетѣоѣ неѣо; *Они још веѣма разѣлашаваху* – es ausbreiteten – разглашали – проповѣдахѣ; *Неѣе се даѣѣи роду овоме знак* – Es wird kein – не дастся – иѣе даѣтсѣ; *Да се ѣосвеѣѣи Госѣоѣу* – soll den Herrn geheiligt werden – что бы былѣ посвященѣ Господу – свѣто Господевѣ наречѣтсѣ; *Хвалим ѣе, оче, Госѣоѣе* – Ich preise dich – славио тебѣ – исповѣдаѣтсѣ; *У судоѣу дакле остѣаше на миру* – остались вѣ покою – waren sie stille – оѣмолчаша.⁵⁶

П. Ђорђић је био свестан постојања великог броја преводилачких решења у којима се *Вуков ѝревод слаже са Луѣтеровим а црквенословенски и руски се дословно слажу*. У овој групи је Ђорђић једини пут издвојио и нумерички обележио мање целине: „1. Иста реч у црквенословенском код Вука различито преведена; 2. Одређенији превод код Вука; и 3. Код Вука уопште различит превод“.⁵⁷ Примери за поменуте три целине: *И блаѣослови их Симеун* – segnete или: *ѣовораше хвалеѣи Боѣа* – lobte Gott – благословѣ, рус. благословляя Бога; *Иде на земљу* – auf Erden – на вселениѣу; *Да се ѣреѣише сав свијеѣѣ* – alle Welt – всю вселениѣу; *Поѣиде међу оѣѣаром и црквом* – Tempel – храмомѣ; *Уѣе у куѣи Божију* – Gotteshaus – храмѣ. 2. *Враѣци* – Sperlinge – птици, рус. малыя птици. 3.

⁵⁴ Ђорђић, „О Вукову Новом завјету“, 109.

⁵⁵ Ђорђић, „О Вукову Новом завјету“, 110.

⁵⁶ Ђорђић, „О Вукову Новом завјету“, 111.

⁵⁷ Ђорђић, „О Вукову Новом завјету“, 111–112.

А лађа дјеше насред мора у невољи од валова – litt Not von den Wellen – влааса волнади – ее било волнами; *Да их људи зову: рави! рави!* – Rabbi – оучителю. *Ойи-де да се објеси* – erhängte sich – оудависа; *Гдје је јосџионица* *јгје њу јесџи љасху* – Gasthaus – виталница, рус. комната; *Пошџиен савјейник* – ehrbarer – благообра-сенъ – знаменитый (рус); *Да сџасе шџо је изџудљено* – das verloren ist – спастн погнџшаго; *Ако се ко наново не роди* – von neuem – скџшџе. *Он дјеше видјело* – Licht – светилникъ.⁵⁸

Петар Ђорђић после детаљне анализе Вуковог преводилачког поступка, поређења са преводима *Новој заветџа* на црквенословенски, немачки и руски, изводи на крају и закључке о Вуковом преводу и истиче као важну жељу Вука Стефановића Караџића да превод *Новој заветџа* на српски језик буде најбољи могући и највернији оригиналу. Ђорђић сматра да се Вук највише ослањао на црквенословенски текст, поготово кад се говори о фразеологији, али је, по његовом суду, често посезао и загледао се у Лутеров превод. Ђорђић тај Вуков поступак оправдава тиме што сматра да је Лутеров превод био далеко изнад црквенословенског ако се има у виду „верност“ и „јасност“ јер се Лутеров превод заснивао на критичком испитивању оригиналног текста Светог писма, док је црквени превод добио дефинитивни облик у Никоново време у Русији, а он је умногоме заостајао и иза старог превода Свете браће.⁵⁹ Надаље, Ђорђић дефинише Вуков превод као онај који „по свом језику и речнику и гласовним особинама, представља синтезу наших народних говора и књижевног језика Вуковог времена. Строго узевши, тако се није говорило ни на једном месту, ни писало ни у једној другој књизи“.⁶⁰ Ђорђић сматра да је овакав, неутрални карактер језика Вуковог превода заправо нешто што има у себи сваки модерни књижевни језик. Од времена Вуковог превода *Новој заветџа* наш књижевно језик се усмерава у правцу развоја и приближавања „великим културним језицима“,⁶¹ међутим, како време пролази поједина Вукова решења добијају утисак архаичности и „покрајински карактер“.⁶² Иако је Вук „подигао зграду коју време, као и сваку грађевину, може да нагризе, али ће вешти неимари умети да поправе и улепшају; зграда ипак вечно стоји, јер су јој темељи сигурни и чврсти“.⁶³ Ђорђић закључује да је „Вуково Свето писмо Новог завета постало у пуном смислу и Свето писмо језика нашега и вере наше“⁶⁴ а црквенословенски је остао и остаће дуго богослужбени језик Српске

⁵⁸ Ђорђић, „О Вукову Новом завјету“, 111–112.

⁵⁹ Ђорђић, „О Вукову Новом завјету“, 113.

⁶⁰ Ђорђић, „О Вукову Новом завјету“, 113.

⁶¹ Ђорђић, „О Вукову Новом завјету“, 114.

⁶² Ђорђић, „О Вукову Новом завјету“, 114.

⁶³ Ђорђић, „О Вукову Новом завјету“, 114.

⁶⁴ Ђорђић, „О Вукову Новом завјету“, 114.

Православне Цркве, док његову улогу и значај Вук никад није негирао.⁶⁵

Петар Ђорђић је за своје приступно предавање за почетак професорског рада на универзитету изабрао анализу Вуковог превода *Новой завети* на српски језик и кроз обимни и детаљни преглед најважнијих елемената превода показао колико је Вуков преводилачки поступак био захтеван, тежак, а рад мукотрпан, у жељи да се дође до најбољег могућег превода на српски језик. Аутор овим радом скреће пажњу на себе као врсног и пажљивог истраживача, доброг познаваоца проблематике из палеославистике, теолошких питања, зналца више језика, научника који прати актуелну литературу, који стално учи и усавршава се. Он је својим детаљним и дугим приступним предавањем дао назнаке да ће вредно и стрпљиво радити у деценијама које следе, што се и остварило, о чему данас сведоче дела трајне вредности, које је за собом оставио, као што је монографија *Историја српске ћирилице*, за коју је добио Седмојулску награду СР Србије⁶⁶ као „дело од изузетног научног и културног значаја“;⁶⁷ ванвременски уџбеник *Старословенски језик*, као једна од најбољих граматика старословенског у свету,⁶⁸ студија *О старословенским ирџидевима*, за коју је добио награду САНУ,⁶⁹ први савремени курс руског језика *Руски у 100 часова*, докторат и много мањих прилога у познатим домаћим и страним часописима.

⁶⁵ Ђорђић, „О Вукову Новом завету“, 114.

⁶⁶ Пипер, „Ђорђић, Петар Ђ.“, 592.

⁶⁷ Píper, „Uz jubilej prof. Petra Đorđića“, 423.

⁶⁸ Јерковић, „In memoriam. Петар Ђорђић“, 189.

⁶⁹ Píper, „Uz jubilej prof. Petra Đorđića“, 422.

БИБЛИОГРАФИЈА
BIBLIOGRAPHY

- Аранитовић, Добрило. „Био-библиографија Димитрија П. Ђуровића (1882–1945).“ *Библиографски вјесник* 2–3 (2000): 61–72.
- Ђорђевић, Петар. „Карактеристика савременог изговора нашег црквеног језика.“ *Бојословље* VI (1931): 236–245.
- Ђорђевић, Петар. „Језик и културна оријентација у нашој прошлости и садашњости.“ *Бојословље* VII (1932): 215–230.
- Ђорђевић, Петар. „О Вукову Новом завјету.“ *Бојословље* IX (1934): 97–115.
- Ђорђевић, Петар. „Прилози проучавању језика у списима св. Саве.“ *Бојословље* X (1935): 188–199.
- Ђорђевић, Петар. „Речник црквенословенскога језика, израдио прота Сава Петковић, професор богословије у пензији.“ *Бојословље* XI (1936): 213–236.
- Ђорђевић, Петар. „Богослужбени зборник са типиком.“ *Бојословље* XIII (1938): 328–332.
- Ђорђевић, Петар. *Руски језик у 100 часова: увођење у руски језик*. Београд: Геца Кон, 1940.
- Ђорђевић, Петар. *Историја српске ћирилице: њалеографско-филолошки прилози*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 3. издање, 1990. (прво издање 1971).
- Ђорђевић, Петар. *Старословенски језик*. Нови Сад: Матица српска, 1975.
- Јерковић, Вера. „In memoriam. Петар Ђорђевић (24. августа 1904 – 4. јула 1989).“ *Slovo* 39–40 (1990): 187–192.
- Кончаревић, Ксенија. „Прилог проучавању међуратне славистике: Русистички опус др Димитрија Ђуровића.“ *Славистика* XIII (2009): 497–508.
- Кончаревић, Ксенија. „Из историјата наставе славистике на Православном богословском факултету у Београду: др Димитрије Ђуровић (1882–1945).“ In *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*, 5, прир. Богољуб Шијаковић, 167–182. Београд: Православни богословски факултет, 2010.
- Кончаревић, Ксенија. „Заборављени прегалац међуратне славистике: др Димитрије Ђуровић (1882–1945).“ In Дара Дамљановић, Ксенија Кончаревић. *Настава и методика наставе руског језика у Србији у XIX и XX веку: прилози за историју*, 115–134. Београд: Славистичко друштво Србије, Чигоја штампа 2010.
- Миљанић, Новак Р. „Прилог био-библиографији др-а Димитрија Ђуровића.“ *Библиографски вјесник* 1 (1977): 129–133.
- Пипер, Предраг. „Ђорђевић, Петар Ђ., филолог, универзитетски професор (Тузла, 24. VIII 1904 – Београд, 16. VII 1989).“ In *Српски биографски речник*, 3. ур. Чедомир Попов, 591–592. Нови Сад: Матица српска, 2007.
- Пузовић, Предраг. „Годишњи извештаји Православног богословског факултета Ректорату Универзитета од 1920. до 1940.“ In *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*, 2, прир. Богољуб Шијаковић, 77–97. Београд: Православни богословски факултет, 2007.

- Ранковић, Зоран. „Петар Ђорђевић и његов поглед на савремени богослужбени језик у Срба.“ In *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*, 3, прир. Богољуб Шијаковић, 190–194. Београд: Православни богословски факултет, 2008.
- Ранковић, Зоран. „Предавачи Црквенословенског језика на Православном богословском факултету до Другог светског рата.“ In *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*, 7, прир. Богољуб Шијаковић, 73–78. Београд: Православни богословски факултет, 2010.
- Ранковић, Зоран. „Предавачи Црквенословенског језика на Православном богословском факултету од Другог светског рата.“ In *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*, 11, прир. Богољуб Шијаковић, 137–144. Београд: Православни богословски факултет, 2012.
- Савин, Драгана. „Живот и дело др Димитрија Ђуровића из Петровог Копита (1882–1945).“ *Октоих* XI, № 2 (2021): 141–166.
- Савин, Драгана. „Говори општесловенског језика Димитрија Ђуровића.“ *Славистика* XXV, № 2 (2021): 239–257.
- Савин, Драгана. „Др Димитрије Ђуровић и његово дело (1882–1945).“ *Летопис Матице српске* 510, св. 3 (2022): 353–371.
- Савин, Драгана. *Славистичко дело Димитрија Ђуровића*. Необјављена докторска дисертација. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду. 2022. <https://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/21225>.
- Савин, Драгана. „Руски књижевни језик Димитрија Ђуровића.“ *Филолошки преглед* XLIX, № 2 (2022): 131–145.
- Савин, Драгана. „Димитрије Ђуровић као лексикограф.“ *Српска баштина* VIII, № 1 (2023): 89–111.
- Савин, Драгана. „Димитрије Ђуровић (1882–1945) у часопису Богословље.“ *Богословље* № 2 (2023): 17–34.
- Ivić, Milka. *Pravci u lingvistici*. Beograd: Slovoграф, 1994.
- Piper, Predrag. „Uz jubilej prof. Petra Đorđića.“ *Zbornik Instituta za strane jezike i književnosti u Novom Sadu* 1 (1979): 421–423.
- Radovanović, Milorad. *Sociolingvistika*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod, 1979.

DRAGANA D. SAVIN

Institute of Field and Vegetable Crops
Novi Sad
dragananauka@gmail.com

INTRODUCTORY LECTURE OF PETAR ĐORĐIĆ (1904-1989)
AT THE FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY

Summary: Petar Đorđić (Tuzla 1904 – Belgrade 1989), a recognized and respected Serbian Paleo-Slavist, began his long-term and fruitful university teaching and scientific career at the Faculty of Orthodox Theology in 1934 as a lecturer in Church Slavonic and Russian, where he taught more than a decade. Although he left behind works of exceptional value for Serbian linguistics and Paleo-Slavistics, such as the monograph *History of Serbian Cyrillic* (1971), the textbook *Old Slavonic Language* (1975), an excellent textbook of the Russian language *Russian in 100 hours: Introduction to the Russian language* (1940), as well as a large number of articles published in domestic and foreign journals, the work of Petar Đorđić has not received a complete monographic treatment. The subject of our paper is the analysis of his introductory lecture for the beginning of teaching work at the Faculty of Orthodox Theology and election to the scientific-educational title of assistant professor, entitled *On Vukov's New Testament*, which was published in the journal *Bogoslovlje*. ► *Keywords:* Petar Đorđić (1904-1989), history of Slavic studies, Vuk Stefanović Karadžić (1787-1864), New Testament, translation, journal *Bogoslovlje*, Orthodox Faculty of Theology.